

3. Изаак С.И. Панасюк Т.В. Физическое развитие и физическая подготовленность в системе мониторинга состояния здоровья населения (возрастно-половые особенности студентов) // Теория и практика физической культуры. – 2004. – №11. – С.51-52.
4. Лукьяненко В.П. Состояние и перспективы совершенствования физического воспитания школьников в свете современных концептуальных подходов // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1999. – №1/2. – С.24-26.
5. Пермяков А.А. Внешкольное физическое воспитание подростков. – К.: Радянська школа, 1989. – 152 с.
6. Пилипей Л. Використання антропних технологій для організації професійно-прикладної фізичної підготовки студентів // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – №2. – С.61-65.
7. Сонькин В.Д. Валеологический мониторинг состояния здоровья и условий обучения детей и подростков // Теория и практика физической культуры. – 1998. – №7. – С.60-63.
8. Спіцин В.В. Адаптація студентів молодших курсів до навчання на факультеті фізичної культури // Теорія та методика фізичного виховання. – 2005. – №3. – С.17-18.
9. Толковый словарь иностранных слов в русском языке. – Смоленск: Русич, 2003. – 592 с.

УДК 371.132

О. Ткаченко

ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ОСНОВАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

***Анотація.** У статті висвітлюється формування етнопедагогічної компетентності вчителя початкових класів у процесі оволодіння основами педагогічної майстерності.*

***Аннотация.** В статье освещается формирование этнопедагогической компетентности учителя начальных классов в процессе овладения основами педагогического мастерства.*

***Annotation.** In the article forming of etnopedagogichnoy of competence of teacher of initial classes is in the process of capture of pedagogical trade bases are lighted.*

Світові тенденції глобалізації та поліетнізації суспільства, важливість міжнародної співпраці для вирішення існуючих проблем людства обумовили пріоритетність у державній політиці України щодо освіти напрямів особистісної орієнтації виховання й формування національних та загальнолюдських цінностей. У „Національній доктрині розвитку освіти” зазначається, що освіта покликана, маючи гуманістичний характер, сприяти „національній самоідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури” [3, 5]. Не випадково О.В. Сухомлинська для становлення наукової педагогіки в Україні вважає важливим, щоб національне „йшло в контексті засвоєння світового гуманістичного культурного досвіду, педагогічних надбань окремих націй, що стали загальнолюдською скарбницею” [8, 14].

Модернізація галузі освіти вимагає перегляду змісту професійної компетентності педагога, який в сучасних умовах має виявляти не лише обізнаність у галузі національної і світової культури, а й здатність усвідомлювати та розв'язувати проблеми, що виникають у процесі навчання й виховання дітей, з опорою на здобутки світового педагогічного досвіду. Підвищення рівня професіоналізму сучасного педагога передбачає сформованість у нього етнопедагогічної компетентності.

Проблему визначення поняття, структури професійної компетентності педагога розглядали В.М. Гриньова, Н.В. Гузій, А.О. Деркач, В.Г. Зазикін, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.О. Сластьонін. Особливості професійної компетентності вчителя початкових класів цікавили Н.В. Гавриш, Н.В. Ігнатенко, О.Г. Сущенко, інших. Здобутки народної педагогіки описували етнографи, педагоги, психологи, серед яких Г.Н. Волков, І.С. Кон, В.А. Мосіяшенко, В.Т. Скуратівський, М.Г. Стельмахович, Є.І. Сявакко. Проблема формування етнопедагогічної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі.

Недостатня вивченість проблеми, важливість навчального курсу „Основи педагогічної майстерності” для фахового становлення вчителя та обмежені можливості викладу матеріалу в рамках наукової статті, обумовили наступне *завдання* даної роботи: розглянути особливості формування в процесі оволодіння основами педагогічної майстерності професійної компетентності педагога, здатного в процесі естетичного виховання формувати у молодших школярів уявлення про національні та загальнолюдські цінності, опираючись на здобутки світового педагогічного досвіду. Зосередженість на естетичному вихованні пояснюється особливим значенням, якого набуває ця складова частина виховання у вирішенні сучасних освітніх завдань на рівні початкової школи, та зорієнтованістю естетичного виховання на емоційній сфері школярів, що виявляється багатим підґрунтям для формування різних видів культури.

Особливості вияву етнопедагогічної компетентності вчителя початкових класів у процесі організації ним естетичного виховання молодших школярів визначаються, в першу чергу, сутністю основних понять та завданнями визначеної складової процесу виховання.

Етнопедагогічна компетентність розглядається нами як різновид педагогічної компетентності та складова педагогічного професіоналізму, що передбачає володіння педагога системою етнопедагогічних знань, умінням грамотно застосовувати надбання світової народної педагогіки в сучасних умовах. Етнопедагогічна компетентність дозволяє спеціалісту реалізувати гуманістичний підхід у своїй професійній діяльності та оптимально виявити власний творчий потенціал. Зміст етнопедагогічної компетентності визначається такими її структурними компонентами: 1) система знань з різних галузей філософії (етика, естетика), педагогіки (загальні основи педагогіки, історія педагогіки, теорія виховання, дидактика, вікова педагогіка, родинна педагогіка, народна педагогіка), психології (загальна психологія, психологія розвитку, вікова психологія, етнопсихологія), етнографії (етнографія дитинства), яка характеризується комплексністю та динамічністю; 2) усвідомлені ціннісні орієнтації та ідеали, соціальна зрілість, інтерес до української культури та культури інших народів, установки на професійне самовдосконалення, готовність до організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури; 3) інтелектуальні та практичні уміння, які дозволяють творчо застосовувати надбання світового народного педагогічного досвіду в сучасній практиці виховання дітей (аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні, прикладні); 4) високий рівень професійності психічних процесів (високий

рівень організації професійного мислення, уваги, уяви, пам'яті, ефективна трансформація отриманої інформації у педагогічну свідомість), професійно важливі особистісні якості та утворення (відповідальність, доброзичливість, оптимістичність, толерантність, спостережливість, емпатійність, ерудованість, індивідуальний стиль тощо); 5) адекватна професійна самооцінка, позитивна „Я-концепція”, самоусвідомлення і самовизначення на засадах загальнолюдських цінностей, спроможність створення умов для самовдосконалення, самореалізації та самозбереження, визначена професійна позиція, розвиток індивідуальності в рамках професії.

Естетичне виховання передбачає формування у школярів системи знань про естетичне в суспільстві та природі; умінь та навичок естетичного пізнання творів мистецтва (у т.ч. народного), природи, інших явищ світу; здатності до чуттєвого сприйняття оточуючого, творчого його переосмислення; становлення на цій основі художнього смаку, естетичного ідеалу, естетичної оцінки.

Аналіз досвіду народного виховання свідчить про „широту цілей та змісту масової практики естетичного виховання, спрямованого на формування в підростаючого покоління естетичного ставлення до життя” [6, 212]. Багатограним є і спектр народних засобів та форм естетичного розвитку дітей, який, на жаль, лише частково застосовується в сучасній школі. Етнопсихологічні та етнопедагогічні дослідження свідчать про важливість врахування у педагогічному процесі національних особливостей світосприйняття, стереотипів поведінки, які відображають уявлення про естетику природи, людини, мови, стосунків, здобутки народної дипломатії.

Завдання, зміст та специфіка організації естетичного виховання визначають групи професійних компетенцій учителя початкових класів з достатнім рівнем сформованості етнопедагогічної компетентності, який здатен у процесі організації естетичного виховання дітей опиратись на національні традиції:

1) пізнавальні

- розуміння закономірностей та принципів процесу естетичного виховання, їх історичної обумовленості;
- здатність грамотно трактувати сучасні проблеми естетичного виховання, усвідомлюючи їх традиційність чи новизну;
- визнання важливості самовдосконалення, готовність до організації своєї професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури;

2) методичні та організаційні

- усвідомлення та можливість доступного розкриття перед молодшими школярами народного бачення естетичного в природі та інших сферах життєдіяльності людини, зацікавлення різними видами народного мистецтва;
- уміння розрізняти засоби виразності різних видів мистецтва, характеризувати їх, застосовувати у своїй творчій діяльності та орієнтувати на це дітей;
- здатність описати та при потребі продемонструвати традиційні естетичні уподобання дітей різних народів світу: дитячі пісні, танці, ігри, іграшки тощо;
- влучне застосування в навчально-виховному процесі початкової школи різних народних педагогічних засобів, у тому числі задач, жартів, ігор, примовок, пісень, творів декоративно-ужиткового мистецтва, на цій основі залучення дітей до творчої діяльності, збагачення їхнього чуттєвого досвіду;
- застосування знань про українські народні ігри, ігри народів світу, традиційну ігрову атрибутику, народні заклички, лічилки, мирилки в процесі формування

у молодших школярів естетичних почуттів, культури спілкування, творчого мислення;

- здатність знаходити паралелі в святах різних народів світу, виявляти їх виховний потенціал та доречно застосовувати цей матеріал у педагогічному процесі з метою розширення уявлень дітей про багатомірність прекрасного, художні уміння людей, формування естетичного смаку й спроможності до естетичної оцінки;
- застосування творів малих фольклорних жанрів (прислів'я, приказки, примовки тощо) для підсилення враження від сприйнятих картин природи та художніх народних творів;
- знання про художні особливості творів народного мистецтва, характерних для певної місцевості проживання, уміння їх продемонструвати;
- влучне та методично правильне застосування етнопедагогічного матеріалу під час різних форм естетичного виховання дітей;
- спроможність на основі знань традиційних народних методів і форм естетичного виховання до виявлення та відродження перспективних для сьогодення педагогічних методів і організаційних форм плекання творчої особистості, створення на цій основі нестандартних уроків та позаурочних заходів, цікавих для сучасної дитини молодшого шкільного віку;

3) спеціальні

- усвідомлення значення своєї професійної діяльності для повноцінного естетичного розвитку дитини;
- на основі аналізу народних поглядів на вчителя, наставника, проявів його майстерності розуміння важливості підвищення власної ерудиції, вдосконалення педагогічної техніки для успішної педагогічної діяльності (наприклад, досконале володіння голосом для демонстрації естетичних цінностей рідної мови; володіння своїми емоціями для створення художньої картини народної казки тощо);
- націленість на формування професійно важливих особистісних якостей та утворень (наприклад, відповідальності, доброзичливості, толерантності, спостережливості, національної самосвідомості, інтересу до рідної культури та національної культури інших народів), які сприятимуть успішній організації естетичного виховання школярів.

Етнопедагогічна компетентність у майбутніх педагогів може формуватись під час занять з різних навчальних дисциплін, у процесі самоосвіти та самовиховання. Особливого статусу в цьому ряду набуває курс „Основи педагогічної майстерності” як особливо привабливий для студентів у силу зорієнтованості на „особистість майбутнього вчителя” та покликаний формувати у них гуманістичну професійну позицію з опорою на самовдосконалення [6, 5].

Формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення курсу „Основи педагогічної майстерності” може здійснюватись під час опанування матеріалом основних тем („Педагогічна майстерність та її елементи”, „Педагогічна техніка учителя”, „Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці”, „Майстерність педагогічного спілкування”, „Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні й вихованні”) через застосування на лекційних, лабораторно-практичних заняттях, у самопідготовці студентів матеріалів, цінних з точки зору етнопедагогіки.

Етнопедагогічний матеріал з орієнтацією на підготовку майбутніх фахівців до організації естетичного виховання молодших школярів покликаний сприяти:

- ефективному впливу на свідомість та чуттєву сферу студентів з метою формування у них певної професійної позиції, готовності до організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури, важливих якостей особистості, розвитку професійного мислення;
- уточненню вимог до педагога, вихователя в різних культурах, усвідомленню значення своєї професійної діяльності для повноцінного естетичного розвитку дитини;
- актуалізації етнокультурних знань студентів, підвищенню рівня ерудиції, розширенню кола знань студентів щодо традицій естетичного виховання дітей у різних народів;
- формуванню педагогічної техніки, умінь творчо застосовувати етнопедагогічний матеріал у процесі спілкування з учнями в навчально-виховному процесі.

На лекційних, лабораторно-практичних заняттях та у самостійній роботі з основ педагогічної майстерності етнопедагогічний матеріал трапляється у прикладах до теоретичних положень, педагогічних задачах, текстах до завдань, застосовується на етапах мікрОВикладання та у вправах під час відпрацювання важливих для педагога умінь та навичок. Наведемо деякі приклади щодо конкретних тем.

Тема „Педагогічна майстерність та її елементи”: наводяться приклади стосовно форм прояву любові до дітей у різних народів; на лабораторно-практичних заняттях з'ясовується гуманність чи антигуманність ряду народних прийомів покарання дітей; розкриваються особистісні якості, які вважались важливими для вихователя в багатьох країнах світу.

Тема „Педагогічна техніка учителя”: доводиться важливість привітності, цінність усмішки в спілкуванні через опис та обговорення відомих етнічних стереотипів поведінки; наводяться приклади відомих у різних народів прийомів володіння собою; обговорюються традиційні пристойні та непристойні пози.

Тема „Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці”: різнобічно демонструється естетична цінність мовлення; обговорюються існуючі манери спілкування, виявляються причини закріплення в деяких країнах Азії традиції говорити, не збільшуючи сили звучання голосу та не виявляючи негативних емоцій; вдосконалюється дикція студентів у процесі промовляння народних скоромовок; відпрацьовується виразність мовлення через промовляння закличок, читання та постановку українських народних казок, виконання вправи „Озвучування картини” з опорою й на українські народні приклади звуконаслідування (наприклад, за українськими традиціями діти так імітували крик журавлів: „Кру-кру-цукру-кру, кругом-кругом-кругом, кру-кру-цукру, нема-нема, кру-кру-ключем, ключем-ключем!”); студентами готуються розповіді про виховання козачат у Січі, дитячі свята в Японії, дитячі народні ігри та іграшки, танці народів світу тощо.

Тема „Майстерність педагогічного спілкування”: акцентується увага на важливості звернення до вихованця по імені (пропонуються варіанти іменування дітей у різних народів /особлива увага приділяється народам, які живуть в Україні/, підводяться висновки щодо функцій імені); у контексті тактовності педагога згадуються народні правила етикету, виявляється їх сутність та витоки (наприклад, вияв гостинності в українців, у кавказьких та східних народів; приклади шанування батьків, старших – за малайським етикетом з батьками та старшими за віком не можна говорити підвищеним тоном, грубити, відповідати запитанням на запитання); відпрацьовуються уміння доводити думку щодо особливостей організації естетичного виховання молодших

школярів із застосуванням запропонованих прикладів етнопедагогічного змісту; організовується ділова гра з обговоренням естетичної цінності народної іграшки тощо.

Тема „Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні й вихованні”: пропонуються тексти про народне бачення естетичного в природі, людині, мистецтві, твори народного мистецтва, які слід доречно застосувати на уроці, виховній бесіді; удосконалюються уміння майбутніх педагогів стимулювати активність дітей на уроці за допомогою творів малих фольклорних жанрів; відпрацьовуються прийоми завершення уроку чи етичної бесіди, серед яких – ілюстративна кінцівка: завершити заняття народною мудрістю; звертається увага на особливості застосування в процесі навчання й виховання народних ігор різних видів; аналізуються нестандартні уроки та позаурочні заходи етнокультурної спрямованості; для роботи біля дошки застосовуються в якості наочності твори народного мистецтва (наприклад, вишитий рушник, характерний для певної місцевості, ілюстрації із зображенням національного одягу, елементи народного танцю, дитяча народна пісня, народна іграшка тощо).

Таким чином, формування етнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів може здійснюватись у процесі оволодіння ним основами педагогічної майстерності через плекання пізнавальних, методичних, організаційних та спеціальних компетенцій, які дозволять йому успішно організувати, наприклад, процес естетичного виховання молодших школярів з орієнтацією на формування гуманних людей, які знають та вміють цінувати здобутки своєї національної культури та культур інших народів. Перспективами вивчення цієї проблеми є розгляд специфіки підвищення рівня етнопедагогічної компетентності майбутніх вчителів початкових класів під час вивчення різних навчальних дисциплін з орієнтацією на майбутню організацію всіх складових частин виховання в початковій школі.

Література

1. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: Історико-методологічні та теоретичні аспекти. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Кукушин В. С., Столяренко Л. Д. Етнопедагогіка и этнопсихология. – Ростов-на-Дону, Феникс, 2000. – 444 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – №7. – С.4-10.
4. Основи національного виховання / За заг. ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук. – К.: Інформаційно-видавничий центр „Київ”, 1993. – 152 с.
5. Основы эстетического воспитания / Под ред. Н. А. Кушаева. – М.: Просвещение, 1986. – 240 с.
6. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.
8. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
9. Этнические стереотипы поведения / Под ред. А. К. Байбурина. – Л.: Наука, 1985. – 326 с.